

Tariximizin iyun sahifəsi: 32 il əvvəl başlayan epoxa

1 993-cü ilin iyun hadisələri Azərbaycan tarixinə ən qalmaqlı proses kimi düşüb. Məhz həmin hadisələrin mənşəsi nəticəsi olaraq ölkəmiz xaosdan, xalqımız vətəndaş müharibəsindən qurtuldu. Bəs 32 il əvvəl Gəncədən başlayan proseslər nədən qaynaqlanmışdır? Bu haqda çoxlu yazı yazılmış, rəyler verilib. Biz də bu hadisələrin şahidi olduğumuzdan öz prizmamızdan bir baxış ortaya qoymağə çalışacaqıq. Əslində, 1993-cü ilin iyun hadisələrinə 3 istiqamətdə yanaşmaq lazımdır. Burada siyasi, sosial-iqtisadi və herbi istiqamətlərdə mülahizə yürütmək vacibdir. Bu faktorların təsirini bir-bir nəzərdən keçirək.

Sosial-iqtisadi faktorların rolü

AXC hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkədə sosial-iqtisadi vəziyyət xeyli pisləşmişdi. Artıq 1993-cü ilin başlanğıcında Azərbaycanda bündə kəsiri 10%-ə çatmışdı. Bu o demək idi ki, ölkəmizdə bündə kəsiri 100 dəfə artmışdı. Bu isə, olduqca təhlükeli bir hal idi, çünki onsurz da cüzi məbədədə olan bündə sürətli boşalırdı.

Emissiya ümumi gelirlərin 50%-ne gelib çatdı. Bankların kredit faizi birdən-birə 250 faiza yüksəldi. İnflasiya faizi 1800-e çatdı və hiperinflasiya çevrildi. Ən təhlükəli isə o oldu ki, bütün kreditləri bank faizlərlə qapatmağa başladılar. Keçmiş SSRİ respublikaları ilə iqtisadi və təcari əlaqların kesilmesi nəticəsində minlərlə zavod, fabrik və müəssisənin işi pozuldu. Bir çox fealiyyətini dayandırdı. Ölkədə xarici ticaret dövriyyəsi 60 faiz aşağı düşdü və iqtisadi cəhətdən dövlət çökdü.

Bunun nəticəsi olaraq sosial problemlər şiddetləndirdi. İşsizlik və yoxsulluq sürətli artmış, ölkədən xaricə kütləvi axın başlamışdı. Çünki, yüzlərlə fabrik, zavod dayanmış, təsərrüfatlar başsız və özbaşına qalmışdı. Bahalaşmalar sürətli davam edir, əhalinin gəlirləri isə inflasiya səbəbindən deyərdən düşürdü.

Bütün bunlar göstərir ki, burada sosial-iqtisadi böhranın rolü danılmazdır. Bu ağır problemlər qiyam zamanı xalqın hakimiyyəti müdafiə etməməsinə səbəb oldu. Xalqın böyük hissəsi dünya şöhrəti siyasetçi Heydər Əliyevə ümid edir, onun ölkəni və xalqı bu bələdan qurtaracaqına inanırı.

Siyasi faktorların rolü

Siyasi aspektən yanaşlıqda isə, hakimiyyətin daxilində qruplaşmalar və qarşılumaların yaranması anarxiyanı gücləndirmişdi. Hakimiyyət daxilində həmin parçalanmış qüvvələrin liderlərini hakimiyyətə getirmək uğrunda mübarizə gedirdi. Ölkə faktiki olaraq idarəələnməz vəziyyətə düşmüşdü.

Həmin vaxt Cümşüd Nuriyevin ifadə etdiyi kimi desək, ölkənin dörd "prezidenti" var idi. Bir mənəvi şəkilde vaxt daxili naziri kimi işsgəndər Həmidov rəhmətlik Əbülfəz Elçibəyi heç eşitmirdi. Həttə, Rəhim Qaziyev müdafiə naziri, İsa Qəmbər isə Ali Sovetin sədri kimi ona qulaq aşındı.

Elçibəy tərəfində olan qüvvələr olduqca zeif idi. Prezident özü isə komandanı idarə etmək istədindən deyildi. Hakimiyyətin monolit olmasına öz təsirini gösterdi. İsa Qəmbər hakimiyyəti bütövlükdə əle keçirməyə cəhd edirdi. Bu istiqamətdə o ilk növbədə, prezidentin səlahiyyətlərinin bölləndirilməsi, konstitusiyanın 121-ci maddəsinin 7-ci bəndinin deyişdirilməsi məsəlesi gündəmən gətirmişdi.

Bu maddəni deyişdirdilər. Məqsəd o idi ki, prezidentə hər hansı bir şey olarsa, onun səlahiyyətləri spike-re keçsin. Lakin İsa Qəmbərin hazırladığı plan özüne qismət olmadı. Proseslər nəzarətdən çıxmış və hakimiyyət iflic olmuşdu.

Beləliklə, hakimiyyət daxilində özbaşınlıq yarandı və sonda bütün komanda məşlubiyətə ugradı. Daxili gərginlik azmış kimi, xarici siyasetdə de rüsvayçı və diletant xətt götürdü və hələlik kağız üzərində

olan dövlətin yaxın qonşularla əlaqələri korlandı. İranı və Rusiyani qıcıqlandıracaq bəyanatlar yağındırlırdı. Bu da özünü Qarabağ məsələsində və sair məsələlərdə aydın gösterdi. Nəticədə Azərbaycana təsir riqaqları son derecə güclü olan hər iki dövlət Azərbaycana qarşı Ermənistani müdafiə etməye məcbur oldu.

Herbi faktorların rolü

Herbi cəhətdən, olduqca özbaşına bir vəziyyət yaranmışdı. Çok sayıda özünümüdaifə batalyonları yaradılmışdı, kimin kimə tabe olduğu məlum deyildi. Müdafiə Nazirliyi kağız üzərində idi. Hər silahlı dəstə bir siyasi klanın mənafeyini qoruyur, özbaşına əməliyyatlar aparır, məsələ olduğu qruplaşmanın paytaxtda vəziyyəti pisləşəndə cəbhəni buraxıb. Bakıya üz tuturdular.

AXC-nin en böyük səhvlarından biri də o oldu ki, Soçi dənisiqlərindən qərara alındı ki, Kelbəcər ermənilərə verilsin və Dağlıq Qarabağ məsəlesi beynəlməsdirilsin. Kelbəcər ermənilərə təhvil veriləndən sonra yeni hökumət müəyyənləşdirildi. Hakimiyyət daxilində 3 yerə bölünmüş qüvvələr arasında mübarizə başlandı.

Gəncədə 1993-cü il iyun hadisələri vəziyyəti daha da ağırlaşdırıldı. Burada hökumətə tabe olmayan Suren Hüseynovun rəhbərlik etdiyi bir qrup zabit "herbi birlək" yaratmışdı. 709 nömrəli herbi hissə Müdafiə Nazirliyinə tabe olmadı. İqtidár herbi müxälitətin öhdəsindən gələ bilmirdi.

İyunun 4-de səhər herbi qiyamı yarılmaq üçün hökumət Gəncəyə 3 minədən canlı qüvvə, güclü herbi texnika yetirdi. 709 nömrəli herbi hissənin kazarmaları dağıldı, herbi təyarelər havaya qalxıb hava limanını darmadağın etdi. Lakin qiyamçılar təslim olmadılar. Onlar prezident qvardiyaçalarını şəhərdən çıxarmaq adı altında avtobusa doldurub gülələdilər. Hökumət qüvvələri məglub edildi. Qiyamçı herbi hissələr Bakıya doğru yeriməyə, prezidentin və hökumətin istefaya getməsini tələb etməyə başladılar və müqavimətə rast gəlmədən paytaxta yaxınlaşdırılar.

İyunun 14-de Nəvahi yaxınlığında hökumət qoşunları ilə herbi qiyamçı qüvvələr üz-üzə dayandı. Yaranmış vəziyyətə əlaqədar parlamentin sədri, baş nazir, üç güc nazirliyinin rəhbərləri istefaya getməyə məcbur oldular.

Azərbaycan
Respublikasının
Medianın İnkışafı
Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətin təbliği: dövlət müstəqilliyimin bərpasının 30-cu ili- Azərbaycan dövlətçiliyi müasir mərhələdə" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

maması üçün öz sözünü dedi. Onun Gəncəyə sefəri vətəndaş qarşısının genişlənməsini qarşısını aldı.

Azərbaycan dövlətçiliyinin yeni mərhələsi

Ümumilli lider 4 iyun hadisələri nə belə qiymət vermişdi: "4 iyun hadisələri hakimiyyətdəkilərin fərasətsizliyindən və öz işlərini görə bilməyindən başlayıb". Həqiqətən də belə idi

Heydər Əliyevin Ali Sovet sədr seçiləndən sonra prezident Elçibəy Bakını tərk edərək Naxçıvana qaçı. Dövlət başçısı ölkəni uzaq və kiçik Keləki kəndində idarə edəcəyinə qərar verdi. Lakin ölkədə siyasi proseslərin qaynar vaxtında, hökumət böhranının gərgin məqamında, iqtisadi və qarşılumaların vətəndaş məhərabəsinə getirüb çıxarmaq üzrə inkişaf etməsi dövlətin idarəesini qüdretli bir siyasetçinin elinə almasını şərtləndirirdi.

Heydər Əliyev parlamentin sədr seçiləndən sonra ilk növbədə vətəndaş qarşılumalarının qarşısını almayı, respublikada sabitlik yaratmağı, iqtisadi sferada stabilliy təmin etməyə, cəbhədə real vəziyyəti qiymətləndirib, dövlətin herbi qüvvələrini və müstəqil özünümüdaifə dəstələrini birləşdirib vahid müteşəkkil ordu yaratmağa başladı. Və 30 il sonra artı qüdretli iqtisadi, herbi, siyasi mövqelərə malik Azərbaycan öz əraziləri ni Ermenistan işğalından azad etdi.

1997-ci ilin iyununda Milli Məclis Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədr seçilən günü - 15 iyunu bayram elan etdi. Həmin gün tariximizə Milli Qurtuluş Günü kimi daxil oldu.

Elçin Bayramlı